

CÉHES IPAROSOK MISKOLC VÁROS TANÁCSÁNAK SZOLGÁLATÁBAN (1761–1848)

Spóner Péter*

**Herman Ottó Múzeum, Miskolc*

Absztrakt: A városi kiadások jellegének tekintetében a 18. század derekától jelentős változás következett be. A vizsgált korszakban Miskolc lakosságának emelkedésével ugrásszerűen megnövekedtek a kommunális kiadások. A feladatok növekedésével párhuzamosan a város egyre jelentősebb megrendelője lett a miskolci kézműveseknek. Jelen tanulmányban a városi megrendelésre dolgozó céhes iparosok és a tanács viszonyát, a mestereknek a városgazdálkodásban betöltött szerepét vizsgáltuk a városi jegyzőkönyvek alapján.

Kulcsszavak: céh, városi tanács, mezőváros, kézművesség

Napjainkig a miskolci céhes kutatások fókuszában a kézműipari termelés, a céhfejlődés, az iparosok számának alakulása, valamint a miskolci céheknek a szűkebb és tágabb régióban betöltött gazdasági szerepe állt, de a céhek és a mezőváros kapcsolatának vizsgálata ez idáig nem került sor. E terület elhanyagolása azonban nem kizárólag a miskolci céhkutatás hiányossága, ugyanis országos kitekintésben is csak részkutatások születtek e témakörben. Jelen tanulmányban a város és céhek kapcsolatának egy speciális területét vizsgáltuk meg, nevezetesen a városi megrendelésre dolgozó céhes iparosok és a *magistratus* viszonyát, a mestereknek a városgazdálkodásban betöltött szerepét. Kutatásunk során éppen ezért kiemelt jelentőséggel kezeltük a Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltárban őrzött Miskolc város levéltárát, különösen a város tanácsulési jegyzőkönyve-

it.¹ A városkönyvek napjainkig hiánytalanul megmaradtak, nyomtatásban azonban mind ez idáig — a levéltár gondozásában — csak az első kötet (1569–1600) jelent meg (TÓTH 1990). A város történetét kutató szakemberek előtt jól ismert ez a forrás, elsősorban *Marjalaki Kiss Lajos*² és *Szendrei János* (SZENDREI 1886–1911) munkája nyomán. Amint arra azonban *Csorba Csaba* rámutatott, annak ellenére, hogy a városkönyvek megbecsült forrásnak számítanak, a kutatók alig használták munkáikhoz. (CSORBA 1990, 55). A kezdetektől, vagyis 1569-től magyar nyelven íródó városkönyveknek az eddigi céhtörténeti kutatások sem szenteltek kiemelt figyelmet, nem történt meg céhtörténeti

¹ BAZMLt, IV. 1501/a. 1–74. köt.; BAZMLt, IV. 1602/a. 1–11. köt.

² A *Marjalaki Kis Lajos* által készített cédulagyűjteményt a Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Adattára őrzi. HOM HTD, 75.358.

szempontból való átfogó vizsgálatuk. Tanulmányunkban arra vállalkoztunk, hogy a korszakunkban, vagyis a 18. század közepétől a rendi korszak végéig íródott több mint 80 kötetet kitevő várospolitikai kötetek közel 30 ezer oldalának áttanulmányozásával vizsgáljuk meg a városi megrendelésre dolgozó iparosok helyzetét, és a városgazdálkodásban betöltött szerepüket.

A város, mint minden gazdálkodó szervezet, bevételeinek mértékéhez igazodva tudta fedezni kiadásait. Miskolc a 18–19. század folyamán három jelentős bevételi forrással rendelkezett, a városi földbirtokokból, a házi adóból és a kisebb királyi haszonvételekből származó jövedelmekkel. Korszakunkban Miskolc földbirtok jövedelmeinek alapját az 1755-ben megkötött, ún. *Grassalkovich-szerződésben* rögzített, a város számára ingyen átengedett urasági major képezte. Az ehhez tartozó szántó földeket a bevétel növelése érdekében bérlőknek adták ki. A 18. századtól a bevételek növelése érdekében a város arra törekedett, hogy további területeket vásároljon, melyek közül a legjelentősebb a ládhazi birtok volt. A városi tulajdonú földekből származó bevételeket azonban nem lehetett előre tervezni, ezért évről évre változott a befolyt jövedelem nagysága. Előfordult, hogy a bérlők a város felszólítása ellenére sem fizettek (SZEGŐFI 2000, 395). A város költségvetését növelték a kisebb királyi haszonvételeknek, regáléknak nevezett jövedelmek. Ezek közé tartoztak a vámok, a vásártartási jog, a malom-és mészárszéktartási jog, és nem utolsósorban a legjelentősebb bevételt biztosító kocsmáltatási jog. A legbiztosabban tervezhető bevételt a város által kivetett adók jelentették. Korszakunkban mind az adók mértéke, mind kivetési módjuk jelentősen változott. Kezdetben a városi adók alapját a ház képezte, amelynek nagyságrendjét a kémények száma és a pince határozta meg. E mellett a rendszeres és egy-egy rendkívüli kiadás alkalmával kivetett kommunális adók

terhelték a város polgárait, melyeket nem a tulajdon, hanem a személyek után vetettek ki, amely tulajdonképpen már a polgárisodásra jellemző személyes adózást jelentett. Korszakunkban a város lakosságának növekedésével, illetve a városra háruló közösségi feladatok emelkedésével párhuzamosan, folyamatosan növekedett a kivetett adók száma (SZEGŐFI 2000, 397–400). Az adózás terén a 19. században már figyelembe vették a város polgárainak vagyoni helyzetében bekövetkezett változásokat. Az 1841-ben a pincék és kémények alapján kivetett adó esetében, már 12-féle adózót különböztettek meg. Többek között a város mesterembereit is három kategóriába sorolták.³

Az erőszakos adóbehajtás nem volt jellemző, bár a források tükrében Miskolc lakosainak fizetési morálja nem volt éppen kielégítő, amit később a városnak dolgozó mesterek esetében is tapasztalni fogunk (SZEGŐFI 2000, 399). Számos alkalommal elkerülhetetlen volt, hogy a tanács határozott lépéseket tegyen. 1787-ben *Lehner Lénárt* zsemlyés nem fizette a portióját, ezért azt az eladásra került pincéje árából egyenlítették ki.⁴ Egyes mesterek a várossal szemben több évre visszamenő tartozást is felhalmozhattak, mint *Orecki Mátyás* rostás mester, aki ugyan „*már öt esztendeje élt Miskolcon*”, de adót nem fizetett, ezért kötelezték, hogy visszamenőleg évi 2 Rft-jával, összesen 10 Rft-ot fizessen be a város *cassájába*.⁵

Az adófizetés kötelessége alól bizonyos esetekben felmentést kaphattak a város polgárai, köztük a kézművesek is. Méltányossági okokból például meghatározott időre elengedhették a tűzkárt szenvedettek adóit. Szintén mentességet kaphattak az idős, megromlott egészségi állapotú lakosok. 1803-ban *Molnár András* szabó mestert, „*mind régi adó fizetésének, mind öregségének, de szegénység-*

³ BAZMLt, IV. 1501/e. 124/1841.

⁴ BAZMLt, IV. 1501/a. 13. köt. 32. (1787)

⁵ BAZMLt, IV. 1501/a. 23. köt. 46–47. (1797)

gének tekintetéből, vice szolgabíró Tomka Miklós úrnak ajánló levele szerint is, a *quartély tartáson*” kívül mindenféle városi közterheknek viselése alól felmentették.⁶ 1814-ben Kaczersberger János kőfaragó kérte a várost, hogy a közterhek viselése alól oldozzák fel, mert elveszítette szeme világát.⁷

Miskolc iparosai abban az esetben is mentesülhettek az adófizetés terhe alól, ha a város számára különösen értékes volt munkájuk. Szolgálataikért a város ekkor nem pénzben fizetett, hanem ellentételezésként adómentességet kaphattak. Ezt tulajdonképpen tekinthetjük egyfajta csereügyletnek, mely mind a város, mind a munkát elvállaló iparos számára előnyös volt. 1796-ban Kézi János esztergályos mester a város számára készített vízipuskák okán kapott adómentességet.⁸ A Kézicsalád ismert esztergályos família volt Miskolcon és régóta dolgoztak a városnak, mint a tűzi eszközök javítói. Ezért nem csak János, hanem fiai is adómentességért folyamodtak. A kérést elfogadták, mert az indoklás szerint „ők régóta városunk megmaradására ügyelvé”, erre érdemesnek találtattak.⁹ Arra is találunk példát, hogy a mester az elvégzett munkájáért pénzt és adómentességet is kapott. 1784-ben Kaposi György, miskolci „betűfestő asztalos”

mestert bízták meg „a házak numerisatiójával”. A munkáért az alku szerint „minthogy most az idő is alkalmatlan és sáros, ezen munka pedig mesterségének rövidségével esik, azon felül a katonaság által *suppeditando* [=kiszorgálandó] *materiákból festéket is magának kell készíteni*”, a város naponta 4 garast fizetett, továbbá biztosított egy pár csizmát és „ezen felül az asztalos mester a portio és egyéb terhek alól egész esztendőben ment lészen”.¹⁰ Egyes mestereket azonban nem csak a városi adók, hanem mint láttuk más szolgáltatás alól is mentesíthettek, ha a városnak dolgoztak, vagy ha a kedvezményrel remélni lehetett, hogy több adót tudnak majd befizetni. Mózer János miskolci mézeskalácsos 1801-ben a tanács előtt megjelent „avégett, hogy a lótartásra szüksége volna tekintetéből, a forspontozás terhe alól felszabadításért esedezik”. A kérést igazságosnak találták, mert „a tekintetes nemes vármegye által megállapított mód szerint, ezen esetben a forspontozás terhe alól felszabadíttatik, annál is inkább, hogy a lovait egyedül a mestersege jobb móddal lehető folytathatása végett tartaná.”¹¹ Az adófizető képesség megőrzése a városi munkák elosztásánál is fontos szerepet játszott, mert a város alapvető érdeke volt, hogy polgárai időben teljesíteni tudják terheik megfizetését. 1836-ban Fajcsík Borbála Brezányi Sámuelné „a városunk részére szükséges kerékgyártó munkáknak készítését annál fogva is, mivel adójával adós volna, által adatni kérvén, a beadott folyamodás vice bírós és inspector [=felügyelő, vizsgáló] uraknak kiadattatik avégett, hogy ha alkalmas és olcsó munkát tétetne, s ennél fogva kérése teljesíthető, azt vegyék illendő figyelembe.”¹²

A kiadások jellegének tekintetében a 18. század derekától jelentős változást tapasztalunk. A kommunális kiadások átveszik a központi helyet a jellemzően jobbágyi kifizeté-

⁶ BAZMLt, IV. 1501/a. 29. köt. 119. (1803)

⁷ A város a kérést méltányolta és a katonatartáson kívül minden közteher alól mentesítette. — BAZMLt, IV. 1501/a. 40. köt. 191. (1814)

⁸ BAZMLt, IV. 1501/a. 22. köt. 21. (1796)

⁹ Amint a városkönyvben olvashatjuk „idősebb Kézi János és fiai Ifj. Kézi János és Kézi Sámuel esztergályosok, esedeznek azon, hogy a tűzoltó eszközök, de nevezetesen a vízipuskák városunkban megszorodván, mindazoknak aprólékos reparatiojokat minden költség nélkül ennek előtte is meg tették, úgy ezután is magukra vállalják, sőt ha nagyobb reparatiót kívánnak, azok egyedül a matériának árát kívánnák, a munkának árát pedig elengedvén, e felett /:kitől Isten városunkat őrizze:/ minden tűz támadások alkalmatosságával a vízi puskáknak igazgatását is magukra veszik, mindezeket a magistratus méltó tekintetbe venni, s az esedezőket a városnak minden közterhei alól felszabadítani méltóztasson.” — BAZMLt, IV. 1501/a. 23. köt. 24. (1797)

¹⁰ BAZMLt, IV. 1501/a. 10. köt. 315. (1784)

¹¹ BAZMLt, IV. 1501/a. 36. köt. 67–68. (1810)

¹² BAZMLt, IV. 1501/a. 62. köt. 34. (1836)

sektől. Az 1700-as évek derekáig a kiadások tekintetében jellemzően a jobbágyi terhek megváltása, az erre felvett hitelek finanszírozása jelentette a legnagyobb összeget a város gazdálkodásában. Korszakunkban a kiadások sorában jelentős tételek voltak a hadiadó különböző formái. Ide tartozott a porció, a kvártélyozás és a fuvarozás. A katonák elszállásolása részben magánháznál, részben a város költségén megépített és fenntartott kvártélyházban történt. A város a katonaság számára bérelt helyiségekben ispotályt is működtetett. A 18. század második felétől, a város lakosságának emelkedésével a kommunális kiadások ugrásszerű növekedését tapasztaljuk. A városnak egyre nagyobb terhet jelentett az utak és a hidak karbantartása, a közbiztonság és a tűzbiztonság, a város tulajdonában lévő épületek, mint a tömlőc és a városháza fenntartása, a városi tisztviselők és alkalmazottak bérezése, öltöztetése és a rabok tartása. A feladatok növekedésével párhuzamosan a város egyre jelentősebb megrendelője lett a miskolci kézműveseknek. Különösen az építő-, a ruházati- és az élelmiszeriparban dolgozó iparosok számíthattak a várostól komoly megbízásokra, de számos egyéb iparág mesterei is kaptak kisebb összegű, általában eseti megrendeléseket.

A legnagyobb összegű tételeket a városi épületek felújítása, karbantartása és építése jelentette. A helyi építőiparos szakma képviselői, elsősorban a kőművesek és ácsok már a 18. század második felében több jelentős megrendelést kaptak a várostól.¹³ 1780-ban a tűzvészben elpusztult gyalogos kaszárnya felújí-

tásának ácsmunkáját *Sulc Krisztián* miskolci ácsmester vállalta 130 Rft-ért. Az ácsmunka többek között tartalmazta az épület „*tetejének, padlásának, ajtó és ablak fáinak, grádicsoknak, palánkolásoknak és kapuknak, egy szóval mindennemű fabéli készüléteknek*” az elkészítését és beszerelését.¹⁴ 1787-ben a *magistratus* megalkudott *Hoffer János* ácsmesterrel, hogy „*a város udvarán most épülő korcsma háznak*” tetejét elkészíti.¹⁵ A város elégedett lehetett a mester munkájával, mert a következő években további megrendeléseket kapott.¹⁶ Tekintettel arra, hogy az építkezések kapcsán jelentős kiadásokról volt szó, a város igyekezett a legolcsóbb, de megfelelő minőségű munkát végző iparost kiválasztani. Mielőtt megbíztak volna egy kézművest, a tanács árajánlatokat kért a helyi mesterektől. Az említett *Hoffer János* ácsmester 1789-ben benyújtotta „*a városon való gyalog hidak csináltatásához*” való költségvetését, mely 431 Rft értékben határozta meg az anyag és munkaköltséget.¹⁷ A beadott ajánlatok alapján megkötött szerződésekben pontosan meghatározták a megbízás feltételeit, és a nagy megrendelések esetén, ezeken utólag már nem lehetett módosítani. 1798-ban *Kanperger Filep* kőműves mester megállapodott a várossal a kaszárnya épületén elvégzendő kőműves munkákról. A szerződés részletesen tartalmazta a mester által vállalt feltételeket, melyben többek között rögzítették, hogy a kőműves utólag nem módosíthat sem a vállalt kötelezettségeken, sem a megegyezés szerint kialakult összegen.¹⁸

¹⁴ BAZMLt, IV. 1501/a.1781. 7. köt. 655.

¹⁵ A szerződésben rögzítették, hogy a tetőt a város által biztosított „*materiálékból*” fogja elkészíteni a mester. — BAZMLt, IV. 1501/a. 13. köt. 102. (1787)

¹⁶ *Hoffer János* ács mester készítette az ács munkákat a Szinván, a *Medgyesallya* utcánál épített híd körül. — BAZMLt, IV. 1501/a. 13. köt. 102. (1787)

¹⁷ BAZMLt, IV. 1501/a. 15. köt. 167. (1789)

¹⁸ „[e]mlített kőműves mester, mind ezeknek az *überschlag* [= költségvetés] szerint leendő felépítéseket általában 688 Rftokért 18 krokért magára

¹³ Az ácsok és kőművesek a kőfaragókkal alkottak a városban közös céhet. Utóbbi mesterek szintén gyakran dolgoztak a városnak, de általában csak kisebb összegű megrendeléseket kaptak. 1790-ben a város megbízott egy ismeretlen kőfaragó mestert, hogy faragjon „*elegendő köveket és a város földjeinek végeire egyet egyet állítson reá vágatván M. és V. betűket.*” — BAZMLt, IV. 1501/a. 16. köt. 43. (1790); Szintén helyi kőfaragók készítettek a város hídjaihoz a faragott köveket. — BAZMLt, IV. 1501/a. 19/a. köt. 120. (1793)

A városi építkezéseken a helyi iparosok, a kőművesek és ácsok mellett, számos kisebb munkára számíthattak. 1793-ban *Kiszlín András* tűműves készített „*vasrostélyt a város tömlöcének ablakaira.*”¹⁹

A versenyeztetés azt eredményezte, hogy gyakran változott a városnak dolgozó ácsok, kőművesek személye. Ez azonban a századfordulóig csak az építőiparra volt jellemző. A többi iparág esetében, ha egy mesterrel elégedett volt a város, akkor hosszú távon számíthatott megrendelésekre. 1796-ban *Zabrecky János* „*köteles mester ellen semmi panasz nem lévén, újra is a város részére köteles munkák-nak készítésére meg fogadtatik.*”²⁰ Ezt a gyakorlatot azonban sérelmezték a helyi kézművesek, elsősorban azon mesterségek képviselői, akik jelentősebb városi megrendelésekre számíthattak. 1787-ben *Hantz Mátyás* és *Tremmel Vencel* kovácmesterek, azzal a kéréssel fordultak a városhoz, hogy „*a város részére megkívántató kovácmunkák, nem egy mesteremberrel /:amint eddig continuo gyakoroltatt:/ dolgoztatásának, hanem esztendőnként sorra dolgoztassanak, az itt lakos kovács mesteremberek által.*” A város a kovácsok kérését azzal az indokkal utasította el, hogy „*mint hogy pedig a magistratus, ha aszerint dolgoztatna, a mesteremberek munkáiból történhető hátramaradásból fogyatkozást tapasztalhatna, ezen okból, és más okokra nézve is*” ezt a kérést a *magistratus* nem támogathat-

ja, azonban úgy döntöttek, hogy „*kétfelé, két mester embernek osztasson ki*” a munka.²¹

Az építőipar mellett jelentős megrendelésekre számíthattak a helyi élelmiszeriparban dolgozó mesterek, mint a pékek és zsemlesütők. Számukra a katonaság ellátása biztosított állandó megrendeléseket. Esetükben is szigorú feltételek mellett kötött szerződést a város. 1788-ban a vármegye utasította a tanácsot, hogy a miskolci „*zsemlyesütőkkel*” egyezzen meg a katonaság számára készítendő zsemlék árában.²² A kontraktus szerint az alábbi feltételek mellett vállalták a „miskolci zsemlyesütő mesteremberek” a kenyérsütést:

„*1^{ször} Minden köből búzából kisült 60 portio kenyeret tartozunk adni és ha valamely kenyeret hibás volta miatt a militia elvenni nem akarna, kötelesek leszünk más alkalmas kenyeret a helyébe adni.*

2^{ször} A kenyérsütés körül való munkánkért amennyivel 60 portionál egy köből búzából több kisülne; az a korpával együtt a miénk legyen.

3^{ször} A kenyérsütéshez nekünk minden 9 köből búzához egy öl tűzifa és minden egy köből búzához másfél font só adasson.”²³

A szerződés feltételeit a város szigorúan ellenőrizte. *Ensperger Conrád* zsemlesütőt például arra kötelezték, hogy mivel a katonaság számára készített kenyerek közül egy sületlen, több pedig „*4 fontokat meg nem ütő*” volt, helyettük „*a maga kenyereből mást adjon*”.²⁴

A kézműves társadalom harmadik nagy csoportja, mely a várostól jelentős megrendeléseket kapott, a ruházati ipar mesterei voltak.

vállalta, s elkészítését kötelezte, úgy mind az által, hogy elkészülvén a kaszárnyának ezen újonnan építendő része a város hivatalos emberei által felméretik, s meg becsülnetik, s ha a becsű kissebbt ütne alkutt summánál, hát azon summával többször említett kőműves mester megelégedni tartozik, ha többre menne a felül valóról önként lemond, eláll és maga nevét alá írja... [Vállalja] a helybeli kaszárnya hátralévő részeinek felépítését, melynek teteje már fennáll, és az ehhez ragasztandó depositoriummal, melynek ablak és ajtó felei faragott kövekből, s boltozatra lesznek.” — BAZMLt, IV. 1501/a. 24. köt. 101. (1798)

¹⁹ BAZMLt, IV. 1501/a. 19/a. köt. 147. (1793)

²⁰ BAZMLt, IV. 1501/a. 22. köt. 57. (1796)

²¹ [Addig kizárólagosan] *Pachmaiszter János*, [a kovácsok főcéhmestere dolgozott a város számára] és ellene „*semmi panasz nem lévén a két nagyobb cúgh lovai és szekerei körül teendő munkák Pachmaiszter Jánosnál meghagyatik, a harmadik kisebb cúgh pedig és a malom, tüzi szekerek és egyéb mindenféle aprólékos kovács munkák Hantz Mátyásnak ezen folyó esztendőre által bocsájtattak.*” — BAZMLt, IV. 1501/a. 13. köt. 34–35. (1787)

²² BAZMLt, IV. 1501/a. 14. köt. 16. (1788)

²³ BAZMLt, IV. 1501/a. 14. köt. 22–23. (1788)

²⁴ BAZMLt, IV. 1501/a. 14. köt. 84. (1788)

Korszakunkban folyamatosan nőtt a város alkalmazásában álló személyek száma. Számukra a város feladata volt biztosítani többek között a ruházatot és a lábbelit. A legnagyobb költségeket a csizmadia,²⁵ a szabó és a gombkötő munkák jelentették. 1815-ben csak a város hajdúi számára elvégzett gombkötő munkákért 320 Rft-ot fizettek ki *Fejér János* gombkötő mesternek.²⁶ Mellettük számos specialista kapott eseti megrendeléseket. 1789-ben a tanács elrendelte, hogy a vachterek számára a városi cassából részükre „*süveg adattasson, arra pedig egy réz címer,²⁷ az város címere formájára függesztessen*”.²⁸ A legnagyobb teher a város hajdúinak öltöztetése volt. 1831-ben a posztóért 199, a gombkötő munkákért 56 forintot, és *Beringer Károly* „*gürtlernek pedig az ugyan azokhoz adott gombokért és kapcsolóért*” 13 forintot fizettek ki, és ezek az összegek még nem tartalmazták a varratás és a csizmak költségeit.²⁹

Az 1810-es évekig, amennyiben az adott iparágnak volt Miskolcon céhe, akkor a gyakorlat szerint a város a céh tagjai közül választotta ki a megbízandó mester személyét. Kevés példát találunk arra, hogy ezt megelőzően kontár mestert alkalmaztak volna. A ritka kivételek egyike volt, amikor 1793-ban *Traup András* kontár lakatos mester végezte el „*a pecsét srófnak reparatioját*”. E munkának az értéke azonban mindössze 3 Rft volt, és megbízását minden bizonnyal az indokolhatta, hogy a városban nem volt megfelelő szak tudású céhes mester.³⁰

A 19. században a legnagyobb kiadásokat továbbra is az építkezések, illetve a városi tulajdonú épületeken végzett javítási munkák jelentették. E században azonban egy-egy mester ugyanabban az évben már több megbízást is kapott. 1813-ban *Kun János* kőműves mester „*négy rendbeli specificatióit* [=számla, munkák szerint részletezve]” adta le a városnak, mely szerint a város részére a katonai ispotályon, a kaszárnyában, a „*város házában és annak udvara, úgy majorbeli épületek körül és a kis-quartély háznál*” végzett munkákat.³¹

A város, hogy a kiadásait csökkentse, a városi tulajdonú épületek bérlői számára előírta, hogy a szükséges javításokat maguknak kell elvégezni, és bizonyos városi munkákat is teljesíteniük kellett. 1807-ben a város malmát bérlő *Nagy Jánossal* kötött szerződésbe a köteleességek közé bevették, hogy a molnár gazda „*egyébiránt az aprólékos terhekre nézve is harmados lesz, s a városnak minden ács munkáit, és a malom ujjítását fizetés nélkül véghezvinni köteleztetik*”.³² Előfordult, hogy a szükséges javítások költségét a bérleti díj fel emelésével fedezték. A tanács 1821-ben a kemence állapotának megromlására hivatkozva, — mely a város megítélése szerint a pék hibájából következett be³³ — a városi pékház bérleti díját 30 Rft-tal megemelte, mert „*a sütőkemencének helyrehozása nagy költség-gel jár*”.³⁴

³¹ BAZMLt, IV. 1501/a. 39. köt. 202. (1813)

³² BAZMLt, IV. 1501/a. 33. köt. 20–21. (1807)

³³ „*A sütőkemence megrepedezvén, annak boltozata egészen elromlott. [A vizsgálat során megállapították, hogy a pék a] kemencének reparátását eddig halogatta, s nem jelentette, melyből könnyen szerencsétlenség támadhatott volna, megdorgáltatt.*” — BAZMLt, IV. 1501/a. 47. köt. 52. (1821)

³⁴ A felemelt bérleti díjat a pék mester, *Leszik Sámuel* már nem tudta fizetni, ezért „*alkalmas péknek felkeresése, s befogadásáról*” döntött a város. 1823-ban *Záhr György* pozsonyi születésű pék mester folyamodott polgárjogért és egyúttal kérte, hogy neki „*a városunk udvarában lévő pékház árendába adnánk ki.*” A város megegyezett a

²⁵ 1863-ban *Szöllősy János* csizmadia a város hajdúi számára 36 pár csizmát készített. — BAZMLt, IV. 1602/a. 9. köt. 22. (1863)

²⁶ BAZMLt, IV. 1501/a. 41. köt. 43. (1815); 1817-ben szintén *Fejér János* gombkötő készítette a „*hajdúk dolmányára és nadrágjára a zsinórokat.*” — BAZMLt, IV. 1501/a. 43. köt. 91. (1817)

²⁷ A címereket miskolci girtler mesterek készítették. 1817-ben például *Beringer Károly* girtler. — BAZMLt, IV. 1501/a. 43. köt. 110. (1817)

²⁸ BAZMLt, IV. 1501/a. 15. köt. 214–215. (1789)

²⁹ BAZMLt, IV. 1501/a. 57. köt. 173. (1831)

³⁰ BAZMLt, IV. 1501/a. 19/a. köt. 70. (1793)

A mesterek által benyújtott számlákat a város kijelölt tisztviselői ellenőrizték. Miskolc gazdálkodását a városgazda irányította, és munkájáért teljes anyagi felelősséggel tartozott. A 18. században a koronauradalommal kötött szerződés már éves számadásra kötelezett adószedő (*perceptor*) alkalmazását írta elő, akit a város senatorai közül választottak. Miskolc növekedésével párhuzamosan nőtt a város szolgálatában álló gazdasági tisztviselők száma is. A város alkalmazásában állt többek között borbíró, vásárbíró és számadó (*inspector*). A gazdasági tisztviselők ellenőrzésével a városi tanács számvevő küldöttségeket bízott meg, melyek tagjai szintén a tanácsból kerültek ki (SZEGŐFI 2000, 414–429). Az *inspector*, illetve a város által kijelölt *senatoroknak* a feladata volt az elszámolások tételes ellenőrzése. A tisztségviselőknek utasításba adták, hogy a beadott számlákat alaposan, „*pontról pontra vizsgálják meg*”.³⁵ A város a számlák értékarányának ellenőrzésére, azokhoz értő mesterembereket kért fel. A már említett *Fejér János* gombkötő számláját például egy „*ahhoz értő szabó mesterrel*” vizsgáltatták meg.³⁶ A kisebb értékű számlák esetében nem tartották szükségesnek a tételes ellenőrzést, mert mint *Kastély Antal* szabónak 6 Rft összegű számlájáról írták, „*a munka mérséklett áron volna ki téetve, eszerint annak további vizsgálatása a summa csekélységénél fogva is szükséges nem lenne*”.³⁷ Természetesen a nagy értékű munkák kapcsán alaposabb vizsgálatra került sor. A kőműves munkák esetén könnyebb volt az ellenőrzés, mert a napszámok limitálva voltak, és sok esetben a nyersanyagot is a város biztosította. A legtöbb visszaélésre a szabó és a gombkötő munkák esetében került sor. 1816-ban ismét *Fejér János* munkáját kellett megvizsgálni,

mert benyújtott számlája „*sokba láttatván kitenni*”, ezért az ellenőrzésre felkértek egy „*ahhoz értő mester embert*”.³⁸ Szükség is volt a körültekintő ellenőrzésre, mert a 19. században a mesterek egyre több esetben próbáltak visszaélni, és magasabb összegeket tüntettek fel a benyújtott számlákon, mint amennyi az elvégzett munkák valós értéke volt. 1816-ban *Harcy János* szíjjártó mester benyújtott számlájának vizsgálatakor megállapították, hogy az túl magas összegről szól, — „*az amennyibe terhesnek és igen felette megrovattatnak találtatott*” — mert az indoklás szerint, a „*tavalyi egész esztendőbeli reparatióknak contóját a folyó esztendőnek félesztendei reparatióknak contója sokkal felül haladná*”. Ennek kivizsgálására, „*valamint a hámok megsejtelésére*” a város *senatorokat* küldött ki, azzal az utasítással, hogy kérjenek fel „*két becsületes szíjjártó mestert, akik ahhoz értenek, hogy annak illeendő árát meghatározzák*”, és járjanak a végére, hogy miért emelkedett meg tetemesen a javítási költség.³⁹

A tanácshoz beadott elszámolások és az elvégzett munkák összehasonlítása után a város tisztviselői számos alkalommal kisebb értéket állapítottak meg, mint amennyi a mesterek által benyújtott számlákon szerepelt.⁴⁰ A csökkentett összegek azonban értelemszerűen sokszor vezettek konfliktushoz a kézművesek és a számlákat elbíráló tisztviselők között. 1834-ben *Gantzberger Antal* kőműves mester nyújtott be panaszt ez ügyben, és kérte „*ezen sérelmét orvosoltatni, továbbra nézve pedig*

pék mesterrel. — BAZMLt, IV. 1501/a. 47. köt. 96. (1821); BAZMLt, IV. 1501/a. 49. köt. 229. (1823)

³⁵ BAZMLt, IV. 1501/a. 37. köt. 185. (1811)

³⁶ BAZMLt, IV. 1501/a. 41. köt. 43. (1815)

³⁷ BAZMLt, IV. 1501/a. 49. köt. 237. (1823)

³⁸ BAZMLt, IV. 1501/a. 42. köt. 46. (1816)

³⁹ BAZMLt, IV. 1501/a. 42. köt. 190. (1816)

⁴⁰ A mesterek nem csak azzal próbálták becsapni a várost, hogy nagyobb összegről nyújtották be számláikat, hanem ritkán ugyan, de egyes munkákat megpróbáltak többször is elszámoltatni. 1838-ban *Tessel Fridrich* ácsmestert a város beidézte és ellene eljárást indított, mert „*mint olyan, aki a város részére általa téetett és már egyszer ki is fizetett munkái árát, a többi adózó lakosok tetemes kárával újra beadatta*.” — BAZMLt, IV. 1501/a. 64. köt. 101. (1838)

amidőn városunknak dolgozni fog, a munkához felvigyázót rendeltetni”.⁴¹ A számlát ellenőrző aljegyző szintén panasszal fordult a városhoz és kérelmezte, hogy „*az efféle kötelességtől magát továbbra nézve is felmenteni kéri*”, mert Gantzberger Antal számlájának megvizsgálásakor megsértette őt, de „*elég tétel azonban részére nem szolgáltatott*”.⁴²

A legsúlyosabb vétségnek tekintették, ha a megbízott mester ellopta a város által feldolgozásra átadott alapanyagot. 1816-ban Katziniszki János „*szabó mester a város hajdúinak ruházatára megkívántatott s keze alá vett zsinórok közül több rőföt a maga részére el tulajdonított, és annál fogva ezen cselekedete által, a várost megkárosítani szándékozott*”. A város súlyos döntést hozott a mesterrel szemben, mert egyrészt „*a nevezett szabó mester felidéztenni s jövődre nézve, a város munkái tőle elvétenni rendeltettek*”, másrészt a döntést a céhbiztos által „*a szabó céh gyűlésébe is magának ugyan büntetésül, majd pedig lehető tanúságul közönségessé tétetni meg meghatározottat*”.⁴³ Gyakorlatilag megbélyegezték és megszégyenítették. Ezzel a tétével nem csak a városi megrendelésektől esett el, hatása sokkal súlyosabb volt. A céh tagsága előtt, mint megbízhatatlan, lopásra és csalásra hajlamos mesterként jelent meg, ami kihatással lehetett egyéb megbízásaira és megrendeléseire is, így tulajdonképpen hosszú távon sodorta veszélybe megélhetését.

A város a 18. századtól arra törekedett, hogy egységes rendszert dolgozzon ki a számlák, és az elvégzett munkák ellenőrzésére.

1796-ban a vicebíró bízták meg, hogy a notáriussal és a tanácsnokokkal együtt „*az auszciglire [= számlára] dolgozó mesteremberek által beadni szokott auszciglisok iránt valamely jó rendnek és manipulatio módjának készítésére, hogy az mesteremberek a várost felettébb ne taxálhassák*”.⁴⁴ A számlák ellenőrzésére egészen 1834-ig nem vezettek be egységes rendszert. Ekkorra azonban annyira elszaporodtak a visszaélések, a mesterek és az elszámolásokat végző tisztviselők közötti konfliktusok, hogy a város az „*inspectori és kapitányi hivatalok ezúttal odautasítatnak, hogy minden mesteremberekkel, akikkel a város részére dolgoztatnának, olyan kettős könyvecskéket tartván, melyeknek egyike a dolgoztató tisztviselőnél, a másika pedig a dolgozó mester embereknél állana, azokba a munka mennyiségét és úgy annak mérsékletes árát is azonnal írják, vagy irattassák be*”.⁴⁵ Így csak azok a mesterek kaphattak megbízást, akik rendelkeztek a szükséges könyvvvel, melyekbe többek között bevezették, hogy a „*munkák a város részére szükséges képpen megkívántattak*”.⁴⁶ A következő években az ellenőrzést — a város költségvetésének hiánya miatt — állandóan szigorították, különösen az ugrásszerűen szaporodó javítómunkák területén. 1839-ben a számlák átvizsgálása során megállapították, hogy a „*városgazdának nem eléggé gondos felügyelete miatt a reparatiók felesleges költségbe kerülnek*”, ezért a városi tisztviselőket is gondosabb munkára ösztönözték.⁴⁷ Ezzel a rendszerrel⁴⁸

⁴¹ BAZMLt, IV. 1501/a. 60. köt. 265. (1834)

⁴² Az általa a város számára elvégzett kőműves munkák számláját „*293. forintokról az ő kihalgatása nélkül a kiküldöttség által hibásan 253. forintokra leszállított*”. Az esetet a város kivizsgálta és a városi tisztviselőket figyelmeztette, hogy „*akár egyik, akár másik tagunk még hivatalát viselné a közhatározásoknak engedelmeskedni*” tartozik, így a számlák vizsgálata alól felmentést nem kaphatnak. — BAZMLt, IV. 1501/a. 60. köt. 277–278. (1834)

⁴³ BAZMLt, IV. 1501/a. 42. köt. 54. (1816)

⁴⁴ BAZMLt, IV. 1501/a. 22. köt. 14. (1796)

⁴⁵ BAZMLt, IV. 1501/a. 60. köt. 13. (1834)

⁴⁶ A város tanácsnokainak pedig be kellett jegyezni „*a kívánt munkáknak valósággal véghez lett vitelet, mert különben a netalán tett munka kifizetődni nem fog*.” — BAZMLt, IV. 1501/a. 66. köt. 187. (1840)

⁴⁷ Megkövetelték, hogy „*ezentúl hónapos tanácsnokaink híre tudta nélkül semminemű reparatiókat magától tétetni szabad nem lészen, és az illető mesterembereknek is adják tudtukra, hogy ezentúl rendesen bekötött könyvet vigyenek, melybe a munkákat beírván azt minden hónap*

mind a megbízások kiadását, mind azok ellenőrzését leegyszerűsítették és átláthatóbbá tették.

A kifizetések leegyszerűsítése, az esetleges utólagos viták elkerülése miatt a város arra törekedett, hogy — nagyobb megrendelések esetén — a mesterekkel előre megállapodjon az elvégzendő munkák árában. Így a munka elvégzése, a megrendelés teljesítése után már csak annak minőségét kellett ellenőrizni, az ár már nem igényelt további vizsgálatot. 1818-ban Kolonecs Mátyás kovácmester által az „újonnan felépült s úgy nevezett iskola hídjához vas féle munkákról” szóló számláját már azzal a megjegyzéssel fizették ki, hogy az „alku szerint lévén fel téve”, ezért további ellenőrzést nem kíván.⁴⁹

A 19. században a városi megrendelések szaporodása miatt, az év végi elszámolásokban már sok esetben nem tüntették fel a megbízásokat teljesítő iparosok neveit, csak a mesteriségüket. 1816-ban a város „szükségére dolgozott mesterembereknek” a következő összegeket fizették ki: „szíjjártó conto 146 Rft, lakatos conto 132 Rft, kovács conto 31 Rft, köteles conto 54 Rft, üveges conto 96 Rft, bodnár conto 33 Rft és kerékjártó conto 78 Rft.”⁵⁰ Azonban sok mester számára gondot okozott a benyújtott számlák év végi kifizetése

sének rendszere, mert nem voltak elég tőkeerősek ahhoz, hogy hónapokig hitelezzenek a városnak. 1816-ban Halácsi István lakatos mester ez ügyben fordult a városhoz és kérte a rendszer megváltoztatását. A benyújtott kérvénye szerint a „város számára tenni szokott munkájáért eshető fizetést, jövőendőben fertály esztendőnként, azon okon kiadatni kérvén: hogy az esztendő végére szokott haladásával és elmaradásával nagy hátramaradása volna, a pénzét azon idő alatt is használni kívánván”. A város részéről „kérese igazságosnak találtatván, a többi mesteremberekre nézve is meghatározatott, hogy mivel a contók az esztendők végével egyszerre szokott kifizetése városunk cassájának is terheobb vagyon, mintsem kevesebb summákba való fizetése, tekintetbe vétetvén egyszer-smind az is, hogy a mesterségbeli művek ára hol feljebb emelődnének, hol pedig alább szállanának, minden egyéb mesteremberek contói is fertály esztendőnként fizetődjenek.”⁵¹

A vagyonos iparosok számára is nagy gondot jelentett, hogy — a számlák negyedéves kiegyenlítéséről⁵² hozott döntés ellenére — sok esetben továbbra is késedelmesen fizetett a város. Ennek egész egyszerűen az volt az oka, hogy a város cassájában nem állt rendelkezésre a szükséges összeg, mert a város lakóinak egy jelentős része késve, vagy egyáltalán nem fizetett adót. Az 1800-ban készült számadás vizsgálata során a városi jegyzőkönyvbe is bejegyezték, hogy „a városnak nagyobb a költsége, mint a jövedelme”. (SZEGŐFI 2000, 418) 1821-ben Milec Gáspár szappanos kérte,

végével előbb a hónapos tanácsnokok által írássák alá. S azon túl adják be, különben a nem eként meghatározott módon készült árjegyzékek e hónap első napjától kezdve többé el nem fogadónak.” — BAZMLt, IV. 1501/a. 65. köt. 310. (1839)

⁴⁸ A rendszert folyamatosan alakították, hogy a visszaéléseket hatékonyabban szűrhesék ki. Egyes mesterségek esetében további szigorításokat vezettek be. 1838-ban a lakatos munkák kapcsán elrendelték, hogy „a jövőendőre nézve az új munkák elismerését és tételét ne csak a város gazdája mint eddig, hanem a felügyelő tanácsnokok is ismerjék el. Egyszer-smind szükségesnek látván azt is, hogy jövőendőre nézve a tiszt házaknál lévő eszközökre, kulcsokra, akkoron mikor a tiszt urak változnak szoroson ügyeljen fel a gazda és mindezekről összeírást készítsen.” — BAZMLt, IV. 1501/a. 64. köt. 94–95. (1838)

⁴⁹ BAZMLt, IV. 1501/a. 44. köt. 178. (1818)

⁵⁰ BAZMLt, IV. 1501/a. 42. köt. 26. (1816)

⁵¹ BAZMLt, IV. 1501/a. 42. köt. 33. (1816)

⁵² A kifizetések azonban továbbra is csúsztak, mert mint 1822-ben írták „ezúttal tapasztaltatnék az, hogy minden esztendőnek végén a contók összegyűlvén, nevezetes summák egyszerre kiadatni kívántatnak, mely költségeket egyszerre kapnánk, kivált a pénznek mostani szűkiben el sem viselhetne, innen van az, hogy a mesteremberek contóik kifizetések után huzamosabb ideig vára-kozni kénytelenítettnek.” — BAZMLt, IV. 1501/a. 48. köt. 31. (1822)

hogy a beszolgáltatott és „a már kiadott, és több száz Rftkat ütő gyertyáknak árával együtt fizessék ki.”⁵³ A mesterek számláinak kiegyenlítése kapcsán — a 19. század első felében — a város annak ellenére is gyakran hátralékba került, hogy a perceptort többször figyelmeztették arra, hogy „városunkat az ilyen restelkedésből származható kedvetlenségetől kímélje meg”.⁵⁴

Annak ellenére, hogy korszakunkban gyakorlatilag folyamatosan csúsztak a számlák kifizetései, megérte a helyi iparosoknak városi megrendelésre dolgozni. Egy-egy városi megbízás elnyerése biztos bevételt jelentett a mesterek számára. A fokozódó piaci verseny mellett ezért mindig volt elég jelentkező a városi munkák elvégzésére. Az iparosok számára különösen azok a munkák voltak értékesek, amelyek hosszú távon jelenthettek biztos bevételt. Ezek között találjuk például a tűzoltó-eszközök javítását. *Palkuta András* kerékgyártó mester 1816-ban például panaszt nyújtott be a városhoz, mert „a tűzoltó eszközök körül tett reparatiók, maga sem tudja mi okon, tőle elvették és más kerékgyártó mesterek adattak”. A panasz elbírálása során megállapították, hogy *Palkuta András* „városunk már régtől fogva való teherviselő lakosa, azonban a kerékgyártó munkáit is úgy tette, hogy panasz ellene nem volt, annak hozzája tovább is visszavétele meghagyatott”⁵⁵ E munkák kiadásában a döntés a város kapitá-

nyának kezében volt.⁵⁶ A 19. században a város gazdálkodására az egyik legjelentősebb megterhelést éppen a tűzoltó eszközök javítási költségei okozták. A legnagyobb kiadást nem a vízpuskák és szekerek beszerzésének egyszeri kifizetései jelentették, hanem az éves rendszeres javítási költségek. A miertre egy 1853. évi várospolitikai bejegyzésből kapunk választ, mely szerint *Klaracsek Mátyás* ács-mester alku mellett elkészítette a város számára az új szekérszint, melynek megépítését azzal indokolták, hogy „mind ez ideig károsan nélkülözött szekér szín építtetését szükségessé teszi azon körülmény, hogy az ez ideig szabad ég alatt álló vízfordó szekerek és fecskendők az elromlástól megóvassanak. A szín építtetése nélkülözhetetlen”.⁵⁷ E területen a város kovácsokat, kerékgyártókat, esztergályosokat, bodnárokat és ritkábban rézműveseket,⁵⁸ valamint lakatosokat alkalmazott.

A városnak dolgozó mesterek garanciával tartoztak az elvégzett munkáért. 1806-ban *Pisszekker Károly*⁵⁹ órás a „város tanács házában” lévő órát megjavította és a kifizetést azzal a megkötéssel teljesítették, hogy „annak esztendő és 1 nap elfolyása alatt jót állani köteles legyen” az órás mester.⁶⁰ Az ár mellett ez is fontos szempont volt egy-egy megbízás odaítélése kapcsán. 1842-ben „albíránk azt terjesztvén elő, hogy *Fekete András* szabó mester a város hajdúi számára szükséges ruhadarabokat a múlt évben meghatározott

⁵³ A város a perceptornak meghagyta, hogy „a gyertyák árának kifizetése mellett, amennyiben tapasztaltatnék az, hogy most lakosainkra az idő kedvező volna abban, hogy munkájuk által keresnének annyit, hogy abból ételnek megszerzésén felül, adójuk faragására is fordítanának valamit, perceptor úrnak szoros kötelessége tétetett, hogy az incassationnak szorgalmasabban utána látván, mind az említett tartozást haladék nélkül fizesse ki, mind pedig a tekintetes nemes vármegye adóját és más szükségait városunknak annak idejében és rendesen porolja ki.” — BAZMLt, IV. 1501/a. 47. köt. 204. (1821)

⁵⁴ BAZMLt, IV. 1501/a. 50. köt. 119. (1824)

⁵⁵ BAZMLt, IV. 1501/a. 42. köt. 376. (1816)

⁵⁶ Az említett esetben a városi határozat ellenére, a munkát egy másik kerékgyártó mester, *Brezányi Sámuel* kapta meg. *Nagy András* kapitányt ugyan elmarasztalta a város, hogy „határozásunk ellenére is *Brezányi Sámuellel* dolgoztatott”, de más szankciót nem alkalmaztak vele szemben. — BAZMLt, IV. 1501/a. 44. köt. 68. (1818)

⁵⁷ BAZMLt, IV. 1602/a. 5. köt. 33. (1853)

⁵⁸ 1836-ban *Trillhaas Wilmos* rézművesnek „városunk egyik vízi puszkájában eltört csőnek egész újjantant lett öntéséért” fizetett a város. — BAZMLt, IV. 1501/a. 62. köt. 320. (1836)

⁵⁹ A mester 1815-ben telepedett le Miskolcon és már a következő évben városi megrendelést kapott. — BAZMLt, IV. 1501/a. 41. köt. 203. (1815)

⁶⁰ BAZMLt, IV. 1501/a. 42. köt. 75. (1816)

áron jelenleg is elkészítené. Minthogy reményleni sem lehetne, hogy valaki a múlt évben megszábot áron alul is az érintett ruhadarabok elkészítését magára vállalná, a szükséges ruhadarabok Fekete András által leendő elkészítése albíráknak oly módon ajánljatik, hogy Fekete Andrást, ha valamely ruhadarabot hibásan készítené, annak ára megtérítésére kötelezze.⁶¹ Abban az esetben, ha a város tisztviselői szerint a megbízott iparos rossz vagy hibás munkát végzett, — amint a példa is mutatja — a tanács kötelezhette az iparost az okozott kár megtérítésére. A városi jegyzőkönyvek bejegyzései azt mutatják, hogy a legtöbb esetben a város megelégedett azzal, ha a mester kijavította a hibát.⁶²

Külön kell megemlítenünk a városnak dolgozó mesteremberek között a szappanosokat. Esetükben nem igényeltek külön elbírálást a benyújtott számlák, mert a vármegyei árszabások pontosan meghatározták a faggyú, illetve a gyertya árát, ezért amint írták a gyertya „ára limitatio szerént lévén kitéve, s további vizsgálás alá nem eshet”.⁶³ A rögzített ár egyben azt is jelentette, hogy nem volt szükség a mesterek versenyeztetésére, így egy iparos, ha elégedettek voltak munkájával, hosszú éveken keresztül szállított a város számára. Nemes Milec Gáspár⁶⁴ szappanos például 1816–1828

között, több mint tíz évig állt a város szolgálatában.⁶⁵

A város azzal is igyekezett csökkenteni a kiadásait, hogy a munkákhoz lehetőség szerint maga szolgáltatta szükséges alapanyagokat. 1820-ban a város tulajdonában lévő fa edényekre a „granariumunkban [=raktárunkban] lévő ócska vasak” összegyűjtésével és felhasználásával csináltattak vas abrancsokat.⁶⁶

A kiadásokat növelte a város börtönében fogva tartott rabok ellátásának költsége. Számukra a helyi pékek⁶⁷ és mészárosok biztosították az élelmet.⁶⁸ E kiadás korszakunkban a város lélekszámának növekedésével párhuzamosan folyamatosan emelkedő tendenciát mutat.⁶⁹ A rabok mellett a város lehetőségeihez mérten a rászorultak számára is igyekezett élelmet biztosítani.⁷⁰

A 19. század folyamán egyre szaporodott a katonaság igényeit kielégítő mesterek száma. Ebben az esetben is a legnagyobb tételeket az építőipari munkák jelentették. Gantzberger

⁶¹ BAZMLt, IV. 1501/a. 68. köt. 13. (1842)

⁶² 1842-ben Tatár József, a város kapitánya jelentette, hogy az újonnan a város számára készített vízipuska „nagyon céliránytalanul készült és csaknem haszon vehetetlen.” A város megbízta a „gazdálkodó küldöttséget, hogy az azt készített mesteremberekkel igazítsa meg.” — BAZMLt, IV. 1501/a. 68. köt. 101. (1842)

⁶³ BAZMLt, IV. 1501/a. 42. köt. 268. (1816)

⁶⁴ A gyertyák mellett a szappanosok szállították a város számára, a különleges események alkalmával használt mécseseket, melyeket „alku mellett és közhatározásunkból” rendeltek. — BAZMLt, IV. 1501/a. 54. köt. 140. (1828); 1831-ben báró Vay Miklós, „a főispáni hivatal helytartója, méltóságos császári királyi kamarás” miskolci látogatása alkalmával a város kivilágítására rendeltek 345 faggyú lámpát Ardényi Vencel szappanostól. — BAZMLt, IV. 1501/a. 57. köt. 74. (1831)

⁶⁵ Ez idő alatt mindössze egy évben, 1826-ban, amikor Milec Gáspár panaszt tett kifizetetlen számlái miatt, bízott meg a város másik szappanost, Ardényi Vencelt. — BAZMLt, IV. 1501/a. 52. köt. 2. (1826)

⁶⁶ BAZMLt, IV. 1501/a. 46. köt. 319. (1820)

⁶⁷ BAZMLt, IV. 1501/a. 50. köt. 212. (1824)

⁶⁸ 1829-ben Pantik György mészárosnak a perceptor kifizette „közhatározás mellett” megrendelt 213 font hús árát, melyet a város majorjában és a kaszárnya mellett dolgoztatott rabok számára adott ki. — BAZMLt, IV. 1501/a. 55. köt. 65. (1829)

⁶⁹ 1841-ben a város a vármegyéhez fordult, mert „adózó lakosaink a rabok tartására” a vármegye házi pénztárába „évente nem csekély mennyiséget fizetnek és egyszersmind a városi rabokra is tetemes költséget kénytelenítettünk fordítani” és ezért a város adófizető lakossága kétszeresen van megterhelve, ezért hogy „a városi rabok tartására évenként kiadni kellett költségeket a városi adóba betudni kegyesen méltóztassék.” — BAZMLt, IV. 1501/a. 67. köt. 38. (1841)

⁷⁰ 1854-ben Veinberger Lőrinc pékmesternek a „kitasztítottak részére” kiadott kenyerek árát fizették ki a városi pénztárból. — BAZMLt, IV. 1602/a. 1854. 6. köt. 119. (1854)

Antal kőműves mesternek csak 1830-ban a következő munkák elvégzéséért fizetett a város: a kaszárnya falának építéséért 155 Rft 48 krt, a vármegye által elrendelt „katona istálló” elkészítéséért 369 Rft 12 krt, a tisztházaknál és az ispotálynál elvégzett munkáiért 27 Rft-ot és a quartélynál lévő falnak „és az azon való kő csatornának újabb rakásánál tett munkáiért” 143 Rft 55 krt.⁷¹ A kőműves munkák mellett számos iparos készített eseti megbízásra a katonaság számára mindennapi használati tárgyakat. Ilyenek voltak többek között a katonai ispotályba a fazekasok által készített köpöcsészek,⁷² a bádigosok által előállított „mérő serpenyők, sebmosók, és érvágó tálak”,⁷³ az asztalosok által a „huszárok részére készített céltáblák”,⁷⁴ az üvegesek által kiszolgáltatót „üveg és edény nemük”⁷⁵ és a rézőntők által készített különböző főzőedények.⁷⁶ Ugyanakkor a katonaság saját iparosokat is foglalkoztatott. A város például külön helyiségeket bérelt „a cs. kir. lovas ezred puskaművesei” számára.⁷⁷

Korszakunkban folyamatosan nőttek a városi megrendelések, így a város számára dolgozó iparosok száma is. A 19. században már évente 25–50 kézműves dolgozott városi megrendelésre. Az 1810-es évektől kezdve a városi megbízások esetén azonban egyre kevésbé volt fontos szempont, hogy az adott munkát céhes vagy kontár iparos kapja-e meg. A dön-

tesek meghozatalában elsődlegesen az ár és a minőség számított, bizonyos esetekben az adófizető képesség megőrzése. A megbízhatóan dolgozó mestereknek attól függetlenül hosszú időn keresztül biztosított munkát a város, hogy tagjai voltak-e valamely miskolci céheknek, vagy sem. Ezen a területen is megfigyelhetjük a céhek érdekérvényesítő képességének háttérbe szorulását. E mellett szintén tetten érhető a kereskedők által támasztott verseny céhes iparra gyakorolt negatív hatása. A város számos terméket már készen vásárolt, elsősorban⁷⁸ Miskolc vasáros-, posztó-, és bútorkereskedőitől⁷⁹, így a mesterek többsége már csak a javító, karbantartó munkák területén számíthatott megrendelésekre. Ez alól csupán az építőipar és a ruházati ipar egy része jelentett kivételt.

GYŰJTEMÉNYEK RÖVIDÍTÉSE

BAZMLt — Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc

IV. 501/a — Borsod vármegye levéltára, Borsod vármegye közgyűléseinek jegyzőkönyvei

IV. 501/b — Borsod vármegye levéltára, *Acta Politica*

IV. 1501/a — Miskolc város levéltára, Miskolc város tanácsülési jegyzőkönyvei

IV. 1602/a — Miskolc város levéltára, Miskolc város tanácsülési jegyzőkönyvei

IV. 1501/b — Miskolc város levéltára, tanácsi iratok

HOM HTD — Herman Ottó Múzeum, Helytörténeti Dokumentáció, Miskolc

⁷¹A számlák megvizsgálásánál megállapították, hogy kifizetésük indokolt, mert „az építéshez adott materiálék ára illendően volna kitévé”, a kőműves napszám pedig a limitált áron lett felszámolva. — BAZMLt, IV. 1501/a. 56. köt. 115. (1830)

⁷²*Trajtler János* fazekas mester. — BAZMLt, IV. 1501/a. 55. köt. 9. (1829)

⁷³*Albert János* bádigos mester. — BAZMLt, IV. 1501/a. 57. köt. 105. (1831)

⁷⁴*Hankó Mihály* asztalos mester. — BAZMLt, IV. 1501/a. 65. köt. 241. (1839)

⁷⁵*Koos Márton* üveges mester. — BAZMLt, IV. 1602/a. 5. köt. 24. (1854)

⁷⁶*Dvorszki János* rézműves mester. — BAZMLt, IV. 1602/a. 6. köt. 94. (1854)

⁷⁷BAZMLt, IV. 1602/a. 5. köt. 121. (1853)

⁷⁸Arra is találunk példát, hogy nem városi kereskedő kapott megbízást. 1863-ban a város a gácsi posztó raktárból vásárolt anyagot a hajdúk ruházatahoz. — BAZMLt, IV. 1602/a. 9. köt. 82. (1863)

⁷⁹Az asztalosok helyét részben a bútorkereskedők vették át, akik olcsón, nagy mennyiségben szállítottak a szaporodó városi középületekbe. 1854-ben *Papp Ignác* bútorkereskedőnek a számláit fizették ki. Ugyanakkor a speciális, egyedi megrendeléseket továbbra is helyi asztalosokkal készítették. 1854-ben *Éles Lajos* asztalos mester számára kifizették a „városház nagy terméhez tett bútorszati munkákért” neki járó 82 forintot. — BAZMLt, IV. 1602/a. 5. köt. 10. (1853); BAZMLt, IV. 1602/a. 6. köt. 94. (1854)

IRODALOM

CSORBA Csaba

1990 A városkönyv történeti forrásértéke. In CSORBA Csaba (szerk.): *Miskolc város történeti dokumentumai*. I. Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc. 55–58.

SZEGŐFI Anna

2000 A miskolci piac. In DOBROSSY István (szerk.): *Miskolc története*. III/1. 1702-től 1848-ig. Miskolc. 304–317.

SZENDREI János

1886–1911 *Miskolc város története és egyetemes helyirata*. I–V. Miskolc.

TÓTH Péter

1990 Miskolc város tanácsülési jegyzőkönyve. (1569–1600) [Eredeti forrásközlés] In CSORBA Csaba (szerk.): *Miskolc város történeti dokumentumai*. I. Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc. 1–144.

GUILD CRAFTSMEN IN EMPLOY OF MISKOLC CITY COUNCIL (1761–1848)

Keywords: guild, City Council, market town, handicraft

Up to this day, the handicrafts productions, the guild development, the changes in the number of craftsmen and the regional economic role were in the focus of the researches of Miskolc guilds. The research about the connection between the guilds and the market towns, however, had not been taken place. In this study, we examined a special field of the connection between the city and the guilds: the relationship between the City Council and the craftsmen working to city orders, and the position of the guild masters in the economy of Miskolc. A considerable change happened in the character of the city expenses from the middle of the 18th century onwards. In the examined period, the communal expenses grew by leaps and bounds due to the rising number of inhabitants of Miskolc. The tasks had been increasing, thus the city became more and more important customer of the Miskolc craftsmen. Early in the 19th century, 25–50 craftsmen worked for the city yearly. At the same time — contrary to the practice of the 18th century —, it was less and less important in the dividing of the city orders that who gave the task: a guildsman or a bungler. First of all, the price and the quality, and in some cases the taxpayer capacity of the worker, were of importance in the decisions. The city ensured works for the reliable craftsmen in the long run apart from they were members of any guild or not. We can also observe in this field that the guilds were be able to validate their interests decreasingly. Besides, the race caused by the merchants presented negative effects for the guilds. The city bought several goods ready made from merchants of Miskolc mainly, thus the majority of the craftsmen gave orders for repairing and servicing only.

Péter Spóner